

Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912): Noc na Karlštejně (1884)

1. Literární druh a žánr, literárněhistorický kontext, umělecký směr / tvůrčí skupina, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;
2. Doba a místo (děje);
3. Zvláštnosti kompozice;
4. Hlavní postavy a jejich charakteristika;
5. Námět, témata, hlavní motivy;
6. Jazykové zvláštnosti; 7. Kulturní souvislosti.

(1)

KAREL IV.

Cizím statkem jsem sebe
neobohacoval nikdy, násilím jsem nezískal ničeho, já platil
vždy hotovými penězi, a smlouvy, které kdy jsem uzavíral,
jsou veřejné – nebojím se výtek přítomnosti ani soudu dob
pozdějších. Nelichotím si, ano hádám, jaký bude asi o mně
úsudek příštích časů v ústech tvých krajanů, pane vévodo. V
jednostrannosti své řeknou, že jsem byl Čechů otcem, říše
římské ale pouhým otčímem. Ale to mne nezaráží na dráze
jednou nastoupené; vážil bych si přátelství tvého, ale hrozeb
tvých lekat se věru nemám příčiny.

ŠTĚPÁN Smlouvou s domem mým bys k provedení zámyslů svých
(*Ironicky*) – nám ovšem na ten čas nedostupných – nabyl
pevnější půdy v Německu.

KAREL IV. Děkuji za starostlivost tvou, pane vévodo. (*Určitě*) Zde
je každé slovo naprosto ztraceno! (*Přejde vlevo, Přivětivě,
později s rostoucím zápallem*) Nyní však dovol, abych tě směl
dlouho pokládati za milého hostě nejen na Karlštejně, nýbrž i
v Čechách, o které že pečuji, tak ostře mi s krajany svými
vytýkáš. Leč rci sám, je možno, pane vévodo, abychom
nemilovali to, co jest dílem naším? Chápeš lásku otcovskou,
pane vévodo? Je to zákon přirozený, že dítě jest nám drahé
nejen tím, že naše je, ale více proto, že jeho život je životem
naším. Když jsem přišel do této země, našel jsem všady
žalně zírající poušť; města ochuzená a vypleněná, vesnice
zdrané a ožebračené, panstvo zpupné, odbojné a loupeživé,
lid zmalátnělý, kleslý, duševně a tělesně utýraný. Začal jsem
těžkou práci. A nyní, když vidím, jak se dílo mé daří, když
vidím, jak země před mým zrakem zkvétá a lid bohatne, jak
snaha má je pochopena a uznána, když vidím, že jsem
milován – tu chci překonati sebe v lásce k této zemi. Je to
poměr otce a dětí, co mne blaží v Čechách. V tom jest klíč k
tomu nepochopenému od vás tajemství mé horlivosti v
Čechách a mých zde úspěchů. Však dosti o tom. Kdyby
každý učinil ze své země za dobu svého panování, co já jsem
z Čech učinil, nepoznali byste Evropu v několika desetiletích!
– Chci ještě vykonat v kapli malou pobožnost, pane vévodo.
Dobrou noc! Zítřka, doufám, že budeš hostem mým na lovu,
ježž podnikneme do lesů berounských. Dobrou noc!

(*Kyne mu a odchází zvolna dveřmi do kaple; vévoda se mlčky hluboce uklání*)

(2)

KAREL IV. Marné vytáčky, hochu! Vidím, žes také pyšný ke všemu! Dobře, věřím ti, že nemáš milenky. Proto vezmi pás přece na památku dnešní první své stráže. Můžeš jej zcela dobře také sám nosit. Pojd', zkusíme ho, zdá se, že bude právě dobře, jaký by na tebe schválně dělán byl.

ALŽBĚTA (*ustupuje*) To sotva, císařská Milosti.

KAREL IV. Ty pochybuješ – proto právě to musíme zkusit! Což se mne bojíš, že přede mnou prcháš? – Či mám jako král Petr tasiti na tebe? Chceš mi zlámati meč? To bych ti věru neradil, je to kus vzácné práce! (*Vstane*) Ale pás zkusíme!

ALŽBĚTA (*k sobě*) Bože – teď to přijde, jsem ztracena!

KAREL IV. (*k sobě*) Teď mi neujde! (*Vezme ji za ruku, nahlas*) Jak hebkou ručku máš, a jak malou je vidět, že's příliš mnoho tětivu nenapínal, ani oštěpy neházel. (*Vezme ji kol pasu a zkouší pás*) Neřekl jsem to: jako by schválně byl pro tebe! A jak ti sluší: Ale ještě lépe by se vyjímal, kdyby zpod něho splývala blankytná říza, měl by pak mnohem větší význam! Však co vidím, ty se chvěješ – ty bledneš a klesáš?

ALŽBĚTA (*klesá mu v náruč, omdlévajíc*) Ó, Bože – ó, Bože!

KAREL IV. Co je ti, hochu, ty omdléváš. Zdá se mi, že máš příliš těsný kabátec! (*Posadí ji do křesla*) Dýcháš tak zimničně. (*Pro sebe*) Jsem u cíle!